

Daliborka Živković

Predškolska ustanova „Nata Veljković“

Kruševac

koordinator@nataveljkovic.edu.rs

UDK 373.23

373.2.022

159.922.72

SPECIJALIZOVANI PROGRAMI U KURIKULUMU PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA

Apstrakt. U ovom istraživačkom radu skrećemo pažnju na neophodnost stvaranja uslova za uspješnije ostvarivanje opštih ishoda vaspitanja i obrazovanja kroz ukazivanje na smisao, značaj, potrebe i mogućnosti razvijanja i primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama. Radi se o veoma kompleksnom pitanju (problemu) koje ima interdisciplinarni, ali i multidisciplinarni karakter. Ovo istraživanje proističe iz više činjenica koje su u vezi sa ostvarivanjem obrazovne politike u našoj zemlji. Problem kojim se bavimo jeste razmatranje mogućnosti proširivanja ponude programa i usluga kroz primenu specijalizovanih programa u predškolskim ustanovama. Cilj empirijskog istraživanja je bio da se utvrde stavovi vaspitača o značaju i uslovima primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama. U proučavanju ovog problema naše istraživanje je imalo karakter terenske studije i bilo je usmereno na proučavanje postojećeg stanja, njegovu analizu i izvođenje zaključaka, na osnovu kojih je dobijena slika stanja u ovoj oblasti. U istraživanje je bilo uključeno 66 vaspitača iz 11 vrtića Predškolske ustanove „Nata Veljković“ u Kruševcu, a sprovedeno je primenom deskriptivne metode, uz korišćenje tehnike anketiranja. Rezultati istraživanja su potvrdili opštu hipotezu da vaspitači imaju pozitivan stav o značaju primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama, kao i da uočavaju potrebu postojanja odgovarajućih uslova za to. Zaključeno je da u predškolskim ustanovama u Republici Srbiji postoje preduslovi za uspješno uvođenje i razvijanje specijalizovanih programa.

Ključne reči: specijalizovani programi, kurikulum, predškolska ustanova, dete, razvoj.

UVOD

Proučavanje problema i mogućnosti vaspitanja i obrazovanja, njegovih ciljeva i ishoda, principa, programskih/kurikularnih temelja, funkcija, sadržaja i ostalih segmenata ovog složenog sistema je težak naučnoistraživački zadatak, kako u teorijskom, tako i u metodološkom pogledu. U ovom radu pažnja je posvećena proučavanju samo jednog segmenta, tj. oblasti sistema i to u delu koji se odnosi na unapređivanje kvaliteta pro-

cesa vaspitanja i obrazovanja dece ranog uzrasta. Preciznije, pokušaćemo da istaknemo neophodnost stvaranja uslova za uspešnije ostvarivanje opštih ishoda vaspitanja i obrazovanja kroz ukazivanje na smisao, značaj, potrebe i mogućnosti razvijanja i primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama. Radi se o veoma kompleksnom pitanju (problemu) koje, kao takvo, ima interdisciplinarni, ali i multidisciplinarni karakter.

Smatramo da će ovaj pokušaj da se rasvetle priroda, značaj i funkcija uvođenja i razvijanja savremenih predškolskih programa predstavljati nadgradnju prethodno obavljenih istraživanja u ovoj oblasti, ali i dati makar skroman doprinos unapređivanju vaspitno-obrazovne prakse u našim predškolskim ustanovama, podizanju svesti lokalne i šire zajednice o prirodi i značaju vaspitanja i obrazovanja dece ranog uzrasta. Napred navedeno znači da ćemo u ovom radu, implicitno, ukazati i na neke probleme sa kojima se susreću praktičari u procesu razvijanja kvaliteta predškolskog vaspitanja i obrazovanja, počevši od nano (individua) i mikro (vaspitna grupa), preko mezo (predškolska ustanova), do makro (država) nivoa.

U čemu se ogleda značaj teme kojom se ovde bavimo? U poslednjim dekadama prošlog i u početnoj novog milenijuma naučnoistraživačka javnost se temeljnije bavi proučavanjem i unapređivanjem razumevanja značaja razvoja i učenja u ranom uzrastu i uloge koju predškolsko vaspitanje i obrazovanje može da odigra u smislu pružanja jednakih životnih prilika za svu decu.

Nacionalni milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji (Vlada Republike Srbije, 2006) i ciljevi *Strategije razvoja vaspitanja i obrazovanja do 2020. godine* (2012) postavljeni su tako da podstiču i podržavaju povećanje obuhvata dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Značaj ove teme ogleda se, dakle, u činjenici da strateškom kontekstu treba dati istraživački doprinos kojim će se dati podrška održavanju postojećeg nivoa, ali i unapređivanju kvaliteta usluga koje pruža sistem institucionalno organizovanog predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji. Poboljšanje ponude oblika i programa u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja jedna je, treba to naglasiti, od dugo postojećih, ali nedovoljno razrađenih i primenjenih ideja u našoj vaspitno-obrazovnoj praksi.

Važnost ove teme proizilazi i iz pitanja koja se otvaraju nakon proučavanja dosadašnje prakse u Srbiji, a koja se odnosi na ovu oblast. Naime, poslednjih pet decenija izvršena su dva velika pokušaja u smislu proširivanja ponude programa i usluga u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Početni impuls za diversifikaciju (sedamdesetih godina dvadesetog veka) dat je kroz osmišljavanje različitih tipova ponude, od bolničkih grupa i putujućeg vrtića, do porodičnih jaslica i profesionalnih „dadilja“. Međutim, to nije „dovelo do programske raznovrsnosti niti do značajnijeg povećanja obuhvata dece (izuzev dece najstarijeg predškolskog uzrasta, od šest do sedam godina), a neki oblici su vremenom zamrli“ (Kovač-Cerović, Levkov, 2002: 234).

Sledeći pokušaj je načinjen početkom 21. veka, nastajanjem strateškog dokumenta o razvoju sistema obrazovanja u Srbiji predstavljenog u publikaciji *Kvalitetno obrazovanje za sve – put ka razvijenom društvu*. Shodno ovom dokumentu, reforma predškolskog vaspitanja u Srbiji je imala za cilj: „transformisati postojeće oblike predškolskog vaspitanja i obrazovanja u decentralizovan, diversifikovan ali povezan sistem, koji će pružiti definisan standard kvaliteta nege, vaspitanja i obrazovanja za decu do polaska u školu i omogućiti pravo izbora i participacije za roditelje“ (Kovač-Cerović, Levkov, 2002: 243). Kao vid osiguranja njenog ostvarivanja planirana je, pored ostalog, izrada i donošenje podzakonske regulative (razviti standarde za osiguranje kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada u ovoj oblasti, postaviti sistem licenciranja za privatne ustanove, inovativne i alternativne programe, te razviti sistem za reorganizaciju i diferencijaciju postojećih predškolskih organizacija – formiranje manjih organizacionih jedinica, diferenciranje „predškolskih ustanova“, „dečjih vrtića/centara za rano vaspitanje i obrazovanje“, „model centara“) (Kovač-Cerović, Levkov, 2002: 243). Međutim, do stvaranja uslova, odnosno donošenja zakonske regulative koja bi utemeljila sistemске promene – nije došlo (u planiranom roku, od 2002. do 2004). Ovo uvođenje promena je trebalo ostvariti i kroz realizaciju projekata tokom 2002. i 2003. na nacionalnom nivou (na primer „Snimak postojećih kapaciteta i ponude programa i usluga za rano vaspitanje, obrazovanje i negu u državnom, privatnom i NVO sektoru“ i „Obuka lokalnih upravnih struktura za demokratsko upravljanje i razvoj brige o deci predškolskog uzrasta“) (Kovač-Cerović, Levkov, 2002). Osim donošenja *Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju* (2010), u kome se naglašava važnost većeg obuhvata dece kroz proširivanje ponude programa i usluga, kao i mreže predškolskih ustanova, do donošenja nove *Strategije za razvoj obrazovanja i vaspitanja u Srbiji do 2020. godine* (2012), na ovom polju nije bilo značajnijih rezultata, sudeći po statističkim podacima iznesenim u ovom i drugim zvaničnim dokumentima (obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem uzrasta od 3 do 7 godina je imao tendenciju blagog porasta: 2004. godine – 37,3%, a 2005 – 39,2%, ali treba istaći i veliku stopu pada nataliteta, kao i značajne migracije stanovništva tokom poslednjih decenija, što zapravo i ovakvo

povećanje obuhvata dovodi u pitanje). Baveći se problemom konteksta obezbeđivanja kvaliteta u predškolskom vaspitanju i obrazovanju, ovaj problem razmatraju i Živka Krnjaja i Dragana Pavlović-Breneselović. One navode da specifični zadatak br. 4 u dokumentu *Nacionalni milenijumski razvojni ciljevi*, nastalom 2006. (da 70% dece uzrasta od 3 do 7 godina do 2015. godine bude obuhvaćeno predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem sa posebnim akcentom na decu iz osetljivih grupa), predstavlja nastavak vizije povećanja obuhvata u odnosu na prethodna strateška dokumenta. Međutim, „izdvojeno akcentovanje povećanja obuhvata dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem bez istovremenog povezivanja sa povećanjem kapaciteta, raciom“ (odnosom broja dece prema broju odraslih u grupi), diversifikacijom i drugim dimenzijama, „odražava partikularno razumevanje kvaliteta i nosi opasnost njegovog smanjenja“ (Krnjaja, Pavlović-Breneselović, 2013: 146).

Slab uspeh, tj. nizak nivo ostvarenosti sistemskih mera preduzetih u ranijim periodima, pokazuje i pokretanje novih projekata („IMPRES“, „DILS“, „Vrtići bez granica 1“, „Vrtići bez granica 2“, „Karika koja nedostaje“, na primer), kroz koje se, iznova, u uključenim predškolskim ustanovama i lokalnim samoupravama preduzimaju aktivnosti koje predstavljaju pokušaj ostvarivanja postavljenih državnih ciljeva. Efekti njihove realizacije tek treba da budu predmet evaluacije.

Imajući sve ovo u vidu, pri ovom (trećem) pokušaju, stručna javnost, kroz permanentni dijalog i demokratsko uvažavanje mišljenja i primere dobre prakse različitih aktera u vaspitno-obrazovnom sistemu, treba da pokaže kako ličnu, tako i kolektivnu ozbiljnost i odgovornost profesionalaca, u smislu povezivanja teorije i prakse, potpune operacionalizacije zadataka svih učesnika procesa i umrežavanja sa drugim dimenzijama kvaliteta. Povećanje obuhvata dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem nema svrhu ukoliko je okrenuto samo sebi i ono se uvek mora posmatrati u funkciji ostvarivanja opšteg cilja, a to je ostvarivanje prava svakog deteta na uključivanje u kvalitetno obrazovanje (Krnjaja, Pavlović-Breneselović, 2013: 147). Takođe, treba imati u vidu to da dosadašnja neefikasnost i bezuspešna implementacija mera koje treba da doprinesu kvalitetu (humanizaciji) života kako pojedinca, tako i zajednice uopšte, proizvodi dodatne probleme, kao i troškove, te povećava finansijsko zaduženje budućih stanovnika ove države, što je svojevrsni paradoks jer postavljeni strateški ciljevi, pored ostalog, ukoliko se ostvare, treba da dovedu i do boljitka i ekonomske efikasnosti u materijalnom statusu pojedinca, lokalne zajednice i same države. Ovo je u suprotnosti i sa učestalim izjavama ekonomskih stručnjaka o najvećoj isplativosti za zajednicu, ukoliko ulaže u kvalitetno rano obrazovanje podmlatka (Heckman, pre-

ma Klemenović, 2009: 7). Ovaj istraživački rad je, u tom smislu, posvećen ukazivanju na smisao i značaj korišćenja postojećih potencijala (programskih, kadrovskih, fizičkih i drugih) u našim predškolskim ustanovama, utemeljenih na bogatoj tradiciji vaspitanja i obrazovanja dece predškolskog uzrasta, ali će i skrenuti pažnju na značaj unapređivanja kvaliteta tih resursa u procesu uvođenja i razvijanja specijalizovanih programa.

MESTO SPECIJALIZOVANIH PROGRAMA U NACIONALNOM KURIKULUMU

Posebni i specijalizovani programi u okviru predškolskog programa mogu biti: „programi posebnih oblasti vaspitno-obrazovnog rada; programi negovanja jezika i kulture nacionalne manjine; prigodni i povremeni programi koji imaju za cilj ostvarivanje kulturnih i rekreativnih aktivnosti, odnosno odmora dece; programi podrške porodici; programi za rad sa decom u porodici (porodične jase, „bebi servis“); drugi programi i oblici rada i usluga” (*Zakon o predškolskom...*, 2010: 14).

Dokumentima *Pravilnik o standardima uslova za ostvarivanje posebnih i specijalizovanih programa u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja* (2012) i *Pravilnik o vrstama, načinu ostvarivanja i finansiranja posebnih, specijalizovanih programa i drugih oblika rada i usluga koje ostvaruje predškolska ustanova* (2013) propisani su osnovni uslovi (načini ostvarivanja i finansiranja) za njihovu primenu u vaspitno-obrazovnoj praksi. Vrste specijalizovanih programa u predškolskoj ustanovi su: *Pričaonica–Čitaonica, Studio (radionica) dramskog izražavanja, Specijalizovani kursevi, Likovni atelje (radionica, studio), Programi fizičke kulture, Klubovi i sekcije, Igrотеka* (*Pravilnik o vrstama...*, 2013). Programi su namenjeni deci predškolskog uzrasta „koja su obuhvaćena i deci koja nisu obuhvaćena predškolskim programom, u skladu sa Zakonom, kao i njihovim roditeljima odnosno starateljima i drugim zainteresovanim licima, u skladu sa funkcijom i specifičnostima programa” (*Pravilnik o vrstama...*, 2013: 4).

PRIMER OSTVARIVANJA SPECIJALIZOVANIH PROGRAMA U SRBIJI

Kao što u svetlu nacionalnog kurikuluma razvija redovne programe, PU „Nata Veljković” u Kruševcu u poslednjih nekoliko godina intenzivno radi na razvijanju različitih specijalizovanih programa koji, kao instrumenti regulacije vaspitno-obrazovne delatnosti, „imaju i funkciju utvrđi-

vanja zajedničkih ciljeva, zadataka, sadržaja, aktivnosti, metoda i oblika rada", kojima se ova institucija rukovodi, uz date mogućnosti prilagođavanja potrebama i uzrasnim specifičnostima dece, te inicijativu i stvaralaštvo nosilaca realizacije ovih programa (Kopas-Vukašinić, 2010: 11). Pri tome, vodi se računa o karakteristikama same Ustanove, potrebama roditelja/staratelja dece, kao i uže i šire društvene zajednice u celini. U Ustanovi se, takođe, realizuju i specijalizovani programi koje osmišljavaju i realizuju saradnici koji nisu zaposleni u njoj.

Cilj i metod istraživanja. Cilj istraživanja je bio da se utvrde stavovi vaspitača o značaju i uslovima primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama. Istraživanje je sprovedeno primenom deskriptivne metode, uz korišćenje tehnike anketiranja.

REZULTATI SA DISKUSIJOM

Prvom hipotezom (H1) pretpostavili smo da vaspitači uviđaju smisao i značaj uvođenja i razvijanja specijalizovanih programa. S tim u vezi, vaspitači su izneli svoj stav u odnosu na pitanje: *Koliko se slažete sa tvrdnjom da je uvođenje i razvijanje različitih specijalizovanih programa u rad predškolske ustanove značajno za uspešniji razvoj dece predškolskog uzrasta i kvalitetniju ponudu programa i usluga koje nudi predškolska ustanova?* Nakon obrade podataka, utvrđeno je da je 55 vaspitača označilo odgovor pod a) *Potpuno se slažem*, njih 9 pod b) *Delimično se slažem*. Jedan vaspitač se nije izjasnio. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da vaspitači, sagledavajući funkcije specijalizovanih programa, koje su definisane dokumentom *Pravilnik o standardima uslova za ostvarivanje posebnih i specijalizovanih programa...* (2012), i povezujući ih sa programima koje realizuju u svojoj vaspitno-obrazovnoj praksi, iskazuju pozitivne stavove prema samim programima. Zaposleni su procenjivali i u kojoj meri specijalizovani programi, koji se ostvaruju na nivou ove Ustanove, doprinose ostvarivanju sledećih funkcija:

F1: Građenje odnosa sa porodicom, lokalnom zajednicom i širom društvenom sredinom u skladu sa potrebama predškolske dece i njihovih roditelja/staratelja kako bi se uvažile razvojne specifičnosti predškolskog uzrasta, stvorili uslovi za negovanje igre kao autentičnog načina izražavanja i učenja predškolskog deteta, te uvažile kulturne i jezičke specifičnosti sredine u kojoj ono odrasta, u skladu sa zakonom.

F2: Jačanje i unapređivanje vaspitne funkcije porodice.

F3: Zadovoljavanje potreba dece i njihovih porodica za različitost i posebnost kroz raznovrsne oblike pedagoškog rada u skladu sa razvoj-

nim karakteristikama dece, promenama u tehničko-tehnološkim, kulturnim, obrazovnim, sportskim i rekreativnim sadržajima koje nudi uža i šira zajednica.

F4: Uspješnije uključivanje dece predškolskog uzrasta u dalje vaspitanje i obrazovanje i društvenu sredinu kroz interakciju sa decom predškolskog uzrasta i različitim odraslim osobama.

F5: Stvaranje podsticaja za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje vaspitača i stručnih saradnika/saradnika.

Od ukupno 65 ispitanika, 58 je u okviru pitanja *Da li, po Vašem mišljenju, na ovakav način osmišljeni specijalizovani programi (Čitaonica/pričaonica, Klub malih ekologa, Veselo popodne i dr.) koji se razvijaju na nivou Ustanove doprinose ostvarivanju navedenih funkcija?* iskazalo stav da ovi programi značajno doprinose ostvarivanju navedenih funkcija. Njih 6 je odgovorilo da ovi programi delimično doprinose njihovom ostvarivanju, a 1 ispitanik da to ne zna. Nijedan ispitanik nije, kao odgovor, odabrao ponuđene opcije *Ovi programi najčešće ne doprinose ostvarivanju ovih funkcija* i *Ovi programi uopšte ne doprinose ostvarivanju ovih funkcija*.

Da vaspitači uviđaju smisao i značaj uvođenja i razvijanja ovih programa pokazuju i rezultati dela ankete koji se odnosi na njihovu procenu pojedinih segmenata rada vaspitača u predškolskoj ustanovi (*Saradnja sa porodicom, Saradnja sa lokalnom zajednicom*). Sami segmenti rada su u anketu uvršteni kao indikatori kvaliteta rada predškolskih ustanova koji su definisani dokumentom *Standardi kvaliteta rada u predškolskoj ustanovi (Pravilnik o standardima..., 2011. i 2012)* i predstavljaju važnu odliku savremenih predškolskih programa u procesima demokratizacije i decentralizacije delatnosti vaspitanja i obrazovanja dece predškolskog uzrasta. Tabela broj 1 daje prikaz rezultata anketiranja.

Tabela 1: Stavovi vaspitača o nekim indikatorima kvaliteta rada predškolske ustanove

Tvrdnja (segment rada vaspitača/PU)	Stavovi vaspitača			
	Nevažno	Neodlučan/-na sam	Važno	Bez stava
Predstavnici svih zainteresovanih grupa (vaspitači kao predstavnici predškolske ustanove, roditelji / staratelji, lokalna zajednica) zajedno i na različite načine doprinose unapređivanju kvaliteta specijalizovanih programa.	"	2	62	1
Na osnovu ispitanih potreba dece, roditelja i postojećih resursa same ustanove i lokalne zajednice, vaspitači kroz rad u različitim stručnim telima ustanove učestvuju u pripremanju, nuđenju, uvođenju i razvijanju različitih specijalizovanih programa.	"	1	63	1

Naposletku, u postupku potvrđivanja naše prve hipoteze (H1), obradili smo i sumirali rezultate onog dela ankete u okviru kojeg je ispitano mišljenje vaspitača o tome u kojoj meri Ustanova, kroz obavljanje delatnosti za koje je verifikovana, doprinosi ostvarivanju funkcija ovih programa. Ovaj deo ankete predstavlja i svojevrsnu proveru stavova o poznavanju, razumevanju i ostvarivanju funkcija već implementiranih specijalizovanih programa, kao i svrsishodnosti njihovog uvođenja i razvijanja.

Analiza stavova vaspitača prema svakoj od ovih funkcija ponaosob pokazuje da vaspitači razumeju njihov smisao i značaj u kontekstu rada Ustanove u celini. Uočavamo postojanje saglasja između tvrdnje da je realizacija ovih programa važna, sa zaključkom da je delovanje svih organizacionih jedinica usmereno ka ostvarivanju njihovih funkcija. Ipak, odgovori vaspitača *Neodlučan/a sam* i *Ustanova posvećuje malo pažnje ostvarivanju funkcije*, ili nedavanje odgovora, ukazuje na potrebu da se kroz kontinuirani proces samovrednovanja (neprestani proces praćenja, analiziranja i unapređivanja prakse – Šema 1) na nivou Ustanove radi na njihovoj produbljenoj analizi, otkrivanju strana koje je potrebno poboljšati u radu pojedinih organizacionih jedinica, te tako permanentno radi na unapređivanju kvaliteta ostvarivanja specijalizovanih programa.

Šema 1: *Cikličnost samovrednovanja* (Bennet i sar., 2013: 21)

Zaključak je da najveći broj vaspitača uviđa smisao i značaj uvođenja i razvijanja specijalizovanih programa, kao načina da se podrži i podstakne

dečji razvoj i napredovanje, obogati ponuda programa i usluga Ustanove, te unapredi njen kvalitet rada kroz stalni proces samovrednovanja ostvarivanja funkcija ovih programa.

Naš drugi zadatak je bio da utvrdimo da li vaspitači prepoznaju važnost kvalitetnog planiranja, realizacije i evaluacije aktivnosti u okviru specijalizovanih programa. Važan oslonac u ovom delu istraživanja predstavlja i način na koji vaspitač sagledava vođenje pedagoške dokumentacije (da li ona za vaspitača predstavlja prikupljanje podataka o tim procesima, sa ciljem unapređivanja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada uopšte, ili se prevashodno doživljava kao formalno-administrativni posao). Procesi planiranja i izvođenja, te evaluacije aktivnosti u okviru specijalizovanih programa koji se realizuju u PU „Nata Veljković“ svoja polazišta imaju u *Opštim osnovama programa* kao krovnom kurikulumu, te *Uputstvu* za vođenje *Knjige vaspitno-obrazovnog rada* vaspitača, koje sledi njihovu koncepciju. Rezultati istraživanja pokazuju da vaspitači najveći broj pokazatelja kvaliteta rada predškolske ustanove koji su u vezi sa planiranjem aktivnosti u okviru specijalizovanih programa procenjuju kao važne, kao i aspekte koji se odnose na realizaciju aktivnosti. Kolebanja se javljaju pri proceni značaja evaluacije. Izveden je i zaključak da ima poteškoća u razumevanju smisla i važnosti uključivanja roditelja/staratelja u pojedine oblasti rada vaspitača, odnosno predškolske ustanove u celini, pa i procesa evaluacije aktivnosti. S druge strane, rezultati pokazuju da vaspitači uključuju u proces evaluacije saradnike iz lokalne zajednice (s obzirom na mrežu Ustanove to su, najčešće, saradnici iz osnovnih škola, tj. prosvetni radnici), ali treba imati u vidu da su aspekti te evaluacije umnogome drugačiji u odnosu na one koju vrše roditelji/staratelji. Uz konstataciju da je potrebno, imajući u vidu ključnu važnost saradnje na relaciji vrtić – porodica, kroz ciklus samovrednovanja (Šema 1) raditi na unapređivanju ovog segmenta rada, zaključujemo da je potvrđena i druga hipoteza (H2) našeg istraživanja: *Vaspitači prepoznaju važnost kvalitetnog planiranja i realizacije specijalizovanih programa, dok evaluacija za njih ima više formalni, nego suštinski značaj.*

Treća hipoteza našeg istraživanja je glasila: *Vaspitači uviđaju značaj uključivanja i učešća roditelja/staratelja u proces planiranja i realizacije specijalizovanih programa, ali ne uviđaju značaj njihovog uključivanja u evaluaciju.* U procesu potvrđivanja prethodne hipoteze, delimično su obrađeni i tumačeni rezultati koji se odnose i na ovu hipotezu (H3).

Da je važno stvarati uslove za uključivanje roditelja/staratelja u proces planiranja aktivnosti u okviru specijalizovanih programa smatra 60 vaspitača, dok je njih 5 neodlučno. Nešto je više neodlučnih kada je u pitanju stvaranje uslova za uključivanje roditelja/staratelja u proces rea-

lizacije aktivnosti u okviru ovih programa. Taj stav je iskazalo 8 vaspitača. Veći broj (57) smatra da je uključivanje roditelja/staratelja u neposrednu realizaciju vaspitno-obrazovnog rada važno. Ovu razliku u broju neodlučnih tumačimo kao nedovoljan nivo spremnosti tih vaspitača da vaspitno-obrazovni rad ostvaruju na taj način što će i roditelji/staratelji u njemu imati aktivnu ulogu. Ovaj upliv unutrašnjih, subjektivnih faktora („implicitne pedagogije“) ponajviše je vidljiv pri iskazivanju stava koji se odnosi na davanje mišljenja o važnosti stvaranja uslova za uključivanje roditelja/staratelja u proces evaluacije aktivnosti u okviru specijalizovanih programa. Rezultati pokazuju da 35 vaspitača iskazuje mišljenje da je ovaj segment rada važan, ali da je čak njih 15 neodlučno, tj. nije sigurno da li je to važno, a njih 7 misli da je nevažno. Činjenica da čak 8 vaspitača uopšte nije iskazalo svoj stav, takođe govori o tome da kod vaspitača postoje dileme o ovom segmentu rada. Sve navedeno nas navodi na zaključak da se potvrđuje i treća hipoteza (H3) našeg istraživanja. Ono na šta se ovde posebno može ukazati jeste to da su i pri potvrđivanju prethodne hipoteze (H2) stavovi vaspitača u vezi sa ovim pokazateljem kvaliteta rada predškolske ustanove ukazali na to da u nekim pedagoškim situacijama postoji udaljavanje, s jedne strane, makro nivoa kurikuluma (programskog dokumenta na nivou sistema – države), mezo nivoa (programskog dokumenta na nivou ustanove) i mikro (na nivou vaspitne grupe), odnosno nano nivoa (nivo individue), s druge strane. Te distinkcije je u procesu razvijanja specijalizovanih programa potrebno prevazilaziti s obzirom da je to u neposrednom interesu deteta, prevashodno kroz različite aktivnosti u okviru ciklusa samovrednovanja (Šema 1).

Ispitatiti kako vaspitači procenjuju značaj saradnje sa činionicima lokalne zajednice pri planiranju, realizaciji i evaluaciji aktivnosti u okviru specijalizovanih programa bio je naredni zadatak našeg istraživanja. U okviru proučavanja ovog dela naše problematike zamolili smo vaspitače da *procene koliko je važan pojedini od navedenih segmenata rada vaspitača pri uvođenju i razvijanju specijalizovanih programa, a u pogledu ostvarivanja standarda kvaliteta rada predškolske ustanove*. Vaspitači su, u ovom delu istraživanja, najpre iskazali stav o tvrdnji *Vaspitač planira saradnju sa predstavnicima različitih društvenih institucija u procesu planiranja ostvarivanja ciljeva specijalizovanih programa*. Ovaj segment rada važnim smatra 58 vaspitača, 3 su neodlučna, 2 ga smatraju nevažnim, a 2 nisu dala odgovor. Potom su se izjasnili o tvrdnji *Vaspitač ostvaruje saradnju sa predstavnicima različitih društvenih institucija pri realizaciji specijalizovanih programa*. Ovaj segment rada važnim smatraju 62 vaspitača, a 3 su neodlučna. Treća tvrdnja je imala sledeći sadržaj: *Vaspitač vrši vrednovanje kvaliteta specijalizovanih programa zajedno sa predstavnicima različitih društvenih institucija uključenih u*

njihovu realizaciju. Većina vaspitača (53) ovaj segment rada smatra važnim, neodlučnost pokazuje njih 11, a 1 nije iskazao svoj stav. Dobijeni podaci nam ukazuju na to da veći broj vaspitača smatra navedene pokazatelje važnim, čime se potvrđuje četvrta hipoteza (H4), da vaspitači pozitivno ocenjuju značaj saradnje sa činionicima lokalne zajednice pri planiranju, realizaciji i evaluaciji specijalizovanih programa.

Naša peta hipoteza (H5) je glasila: *Pretpostavka je da vaspitači, tokom formalnog obrazovanja, nisu proučavali specijalizovane predškolske programe.* U ovom delu israživanja smo vaspitačima postavili pitanje *da li su tokom svog formalnog obrazovanja, tj. studiranja proučavali specijalizovane programe.* Na ovo pitanje su zaposleni odgovarali odabirom ponuđenih odgovora. Odgovor DA je zaokružilo 10 vaspitača, a njih 55 je zaokružilo odgovor NE. Izveden je zaključak da je potvrđena hipoteza našeg istraživanja.

U okviru zadatka broj 6 našeg istraživanja ispitali smo kako vaspitno osoblje procenjuje značaj kontinuiranog profesionalnog razvoja (kroz formalno i neformalno usavršavanje) u oblasti proširivanja ponude specijalizovanih i drugih programa i usluga predškolske ustanove. Rezultati obrade Upitnika su pokazali da je najveći broj vaspitača dao odgovor pod a) Da, stručno usavršavanje vaspitača na ovu temu je potrebno – njih 56. Odgovor pod b) Ne znam, dalo je 5 vaspitača, a 4 su zaokružila odgovor pod v) Ne, stručno usavršavanje vaspitača na ovu temu nije potrebno. Dati odgovori pokazuju da u pedagoškoj praksi postoji potreba sticanja znanja vaspitača kroz različite oblike stručnog usavršavanja u ovoj oblasti, čime je potvrđena peta hipoteza (H6) koju smo postavili: *Najveći broj vaspitača pozitivno ocenjuje značaj kontinuiranog profesionalnog razvoja kroz formalno i neformalno usavršavanje u oblasti proširivanja ponude programa i usluga predškolske ustanove.*

U okviru poslednjeg zadatka ovog istraživanja želeli smo da utvrdimo da li postoje razlike u stavovima vaspitača u zavisnosti od dužine radnog staža kada je reč o značaju specijalizovanih programa za razvoj dece predškolskog uzrasta. Dokazivanje sedme hipoteze (H7: *Pretpostavka je da ne postoje razlike u stavovima vaspitača sa različitom dužinom radnog staža kada je reč o značaju specijalizovanih programa za razvoj dece predškolskog uzrasta*) sprovedli smo analizom odgovora ispitanika na pojedina pitanja naše Ankete za vaspitače, koji su doprineli potvrđivanju prve hipoteze, ali vršeci posebnu analizu, s obzirom na dužinu njihovog radnog staža.

Posmatrajući, upoređujući i analizirajući odgovore vaspitača u Anketi za vaspitače zaključujemo da ne postoje razlike u stavovima vaspitača u zavisnosti od dužine radnog staža kada je reč o značaju ovih

programa za razvoj dece predškolskog uzrasta. Dakle, potvrđena je i poslednja, sedma posebna hipoteza našeg istraživanja.

ZAKLJUČAK

Cilj našeg istraživanja je bio da se utvrde stavovi vaspitača o značaju i uslovima primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama.

Rezultati istraživanja su potvrdili opštu hipotezu da vaspitači imaju pozitivan stav o značaju primene specijalizovanih programa u našim predškolskim ustanovama, kao i da uočavaju potrebu postojanja odgovarajućih uslova za to. Rezultati ukazuju na to da u predškolskim ustanovama u Republici Srbiji postoje preduslovi (razrađen kurikularni osnov shodno specifičnostima konkretne ustanove i lokalne sredine, kadrovski, prostorni, uslovi u pogledu opremljenosti fizičke sredine u kojoj borave deca, raznoliki oblici saradnje sa porodicom i lokalnom zajednicom, itd.) za uspešno uvođenje i razvijanje specijalizovanih programa. Ono na šta smo u empirijskom delu rada posebno ukazivali, a što se i jeste pokazalo kroz ostvarivanje zadataka i analizu rezultata, odnosno potvrđivanje posebnih hipoteza, jeste to da se kao problem pri postizanju pedagoškog kvaliteta u ostvarivanju specijalizovanih programa javlja nedostatak organizovanog i doslednog ostvarivanja procesa kojim se mere i procenjuju efekti vaspitno-obrazovnog rada (evaluacije i samoevaluacije). Ovo je usko povezano i sa kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem vaspitača, što se, takođe, vidi kao potreba vaspitača. Evaluacija i samoevaluacija u ostvarivanju programskih ciljeva, zadataka, načela, sadržaja – predstavlja izuzetno važan segment profesionalnih kompetencija, koji ne sme biti zanemaren u kontekstu procene kvaliteta pedagoškog rada vaspitača, ali i predškolske ustanove u celini.

LITERATURA

- Benett, J. (2011). *Child care – Early childhood education and care*. Preuzeto 24. juna 2015, sa internet stranice <http://www.child-encyclopedia.com/child-care-early-childhood-education-and-care/synthesis>.
- Klemenović, J. (2009). *Savremeni predškolski programi*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine.
- Kopas-Vukašinović, E. (2010). *Predškolski programi u Srbiji*. Jagodina: Pedagoški fakultet.

- Kovač-Cerović, T., Levkov, Lj. (2002). *Kvalitetno obrazovanje za sve – put ka razvijenom društvu*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije.
- Krnjaja, Ž., Pavlović Breneselović, D. (2013). *Gde stanuje kvalitet*, knjiga prva. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Pravilnik o standardima kvaliteta rada ustanova* (2011). *Službeni glasnik RS*, broj 7/11.
- Pravilnik o standardima kvaliteta rada ustanova* (2012). *Službeni glasnik RS*, broj 68/12.
- Pravilnik o standardima uslova za ostvarivanje posebnih i specijalizovanih programa u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja* (2012). *Službeni glasnik RS*, broj 61/12.
- Pravilnik o vrstama, načinu ostvarivanja i finansiranja posebnih, specijalizovanih programa i drugih oblika rada i usluga koje ostvaruje predškolska ustanova* (2013). *Službeni glasnik RS*, broj 26/13.
- Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Srbiji do 2020. godine (SDES 2020+)* (2012). *Službeni glasnik RS*, broj 107/12.
- Vlada Republike Srbije (2006). *Nacionalni milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji* (2006). Preuzeto 31. januara 2015, sa internet stranice <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalni%20milenijumski%20ciljevi.pdf>.
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju* (2010). *Službeni glasnik RS*, broj 18/10.

Daliborka Živković

SPECIALIZED PROGRAMS IN THE CURRICULUM OF PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. In this research, we draw attention to the necessity of creating conditions for successful realization of the general outcome of education by pointing out the meaning, significance, needs and opportunities to develop and implement specialized programs in our nurseries. It is a very complex issue (problem) that has an interdisciplinary character. This research derives from several facts which are related to the realization of educational policy in our country. The problem is that we do consider the possibility of extending the range of programs and services through the application of specialized programs in preschools. The objective of the empirical research was to identify the attitudes of teachers about the significance and conditions of use specialized programs in our nurseries. In studying the problem of our research was the character of field studies and was directed to the study of the current situation, its analysis and conclusion, on the basis of which the picture of the situation in this area. The study involved 66 teachers from 11 kindergartens of preschool institution "Nata Veljković" in

Kruševac. The research was conducted by using descriptive method and survey techniques. The results obtained confirmed the general hypothesis that teachers had a positive attitude about the importance of specialized programs in our pre-school institutions, as well as they perceived the need for appropriate conditions for it. It was concluded that the pre-school institutions in the Republic of Serbia, have prerequisites for the successful introduction and development of specialized programs.

Key words: specialized programs, curriculum, preschool, child development.